

Vadim Rogovin

Rättegången mot det "antisovjetiska trotskistiska centrumet"

Ur kapitel 15 i Rogovins *1937 – Stalin's Year of Terror*, s 128-129. Översättning från engelska, Göran Källqvist.

Rogovin diskuterar kortfattat det stöd som Moskvarättegångarna fick i väst bland vänster-sympatiserande intellektuella, här främst exemplifierat med den tyskfödde författaren Lion Feuchtwanger, som var närvarande under den 2:a Moskvarättegången. Feuchtwanger spelade också viss roll i den tredje Moskvarättegången, där Bucharin nämnde honom delvis kritiska ordalag i sitt slutanförande under 3:e Moskvarättegången 1938 (se [Bucharins sista strid.](#)) – Bucharin hävdade att Feuchtwanger inte tillräckligt höjde Stalin till skyarna!

Frågan om det ganska utbredda stöd som särskilt de två första Moskvarättegångarna rön-te i intellektuella kretsar, orsakerna till detta och hur det utvecklades med tiden, kommer att behandlas grundligare i andra artiklar. / MF

Utomlands rättfärdigades rättegången också av liberaler i "Sovjetunionens vänner", i synnerhet av Pritt, som skrev att rättegången var juridiskt oklanderlig. I början av mars kom den berömda danska författaren Andersen-Nexø, som hade varit med på rättegången, till Oslo och förkunnade att han inte hade några tvivel om Pjatakovs vittnesmål om sitt möte med Trotskij.

Bland liberaler i väst intogs första platsen i fråga om att vilseleda allmänheten i väst otvivelaktigt av Feuchtwanger, som redan innan rättegången ens var slut framträdde i *Pravda* med artikeln "Första intryck av rättegången". I den "slog han med tillfredsställelse fast" att "rättegången mot det anti-sovjetiska trotskistiska centrumet hade spridit ljus över de motiv som har tvingat de anklagade att bekänna sin skuld. För de som ärligt försöker slå fast sanningen har det blivit lättare att bedöma dessa erkännanden som bevis". Feuchtwanger insåg att denna förklaring inte var övertygande för världsoptionen och åberopade hjälp från "en stor sovjetisk författares penna", vilken "ensam ... kan förklara de anklagades brott och straff för människor i Västeuropa".¹

Som motvikt till de "tvivlare" som menade att de anklagades uppträdande var omöjligt att förklara psykologiskt, hänvisade Feuchtwanger i sin bok *Moskva 1937*, till "sovjetmedborgarnas" åsikter, som gav "en mycket enkel" förklaring till de åtalades erkännanden: "Under undersökningarna före rättegången blev de så grundligt avslöjade av vittnenas utsagor och dokumenten att det vore meningslöst att neka." "Bekännelsernas patetiska natur", skrev Feuchtwanger vidare, "måste i grund och botten tillskrivas översättningen. Det är svårt att överföra ryska tonfall, och vid en översättning låter det ryska språket lite egendomligt och överdrivet, som om dess grundläggande tonläge är väldigt högt."²

Feuchtwanger lät dessa lingvistiska utvecklingar åtföljas av en framställning av sina "omedelbara intryck" av rättegången, som han var med på varje dag. Feuchtwanger tog upp det faktum att många av de som tidigare hade varit vänner till Sovjetunionen hade ändrat sin uppfattning efter den första Moskvarättegången, och skrev: "Även för mig ... verkade anklagelserna under rättegången mot Zinovjev inte värda att lita på. På mig verkade det som om de anklagades hysteriska bekännelser hade erhållits med någon sorts hemliga metoder. Hela rättegången verkade vara någon sorts teaterspektakel som hade iscensatts med ovanligt vilda och ohämmade konstgrepp. Men när jag deltog

1 *Pravda*, 30 januari 1937.

2 Feuchtwanger, *Moskva 1937*, s 102. [rysk utgåva]

vid den andra rättegången i Moskva, när jag såg och hörde Pjatakov, Radek och deras vänner, kände jag hur mina tvivel upplöstes som salt i vatten ... Om allt detta hade hittats på eller tänkts ut, då vet jag inte vad sanning skulle innebära.”³

Feuchtwanger lade till att rättegången i viss mån var en partidomstol där de anklagade fortfarande kände sig bundna till partiet. ”Därför är det ingen slump att rättegången ända från början hade karaktären av en diskussion, vilket är egendomligt för utlänningar. Domarna, åklagaren och de anklagade – och det såg inte bara så ut – var sammanlänkade av banden från ett gemensamt mål. De 7 var som ingenjörer som provade en helt ny och komplicerad maskin. En del av dem hade förstört maskinen, de hade inte förstört den av illvilja utan bara därför att de på ett nyckfullt sätt ville pröva sina teorier om att förbättra maskinen [så här tolkade Feuchtwanger anklagelserna om terror, spioneri, sabotage, defaitism och så vidare! – V.R.]. Deras metoder visade sig vara felaktiga, men maskinen ligger lika nära deras hjärtas som andras, och därför diskuterar de sina misstag i ett öppet samtal med andra. Alla enas av sitt intresse för maskinen och av sin kärlek för den. Och det är denna känsla som får domarna och de anklagade att samarbeta så hjärtligt med varandra.”⁴

Feuchtwanger kompletterade denna rad av spetsfundigheter med att upprepa Sokrates' ord, som ”med avseende på några av Herakleitos' förslag sade följande: 'Det jag förstod är vackert. Därför drar jag slutsatsen att resten som jag inte förstod också är vackert.’”⁵

Feuchtwanger undanflykter frammanades i hög grad av ”argument” som han lånade från Stalin, som ägnade flera timmar åt en ”uppriktig” diskussion med honom. Författaren erinrade sig att han hade berättat för Stalin ”om det dåliga intryck han hade gjort utomlands, även på personer som var vänskapligt inställda till Sovjetunionen, med de överdrivet enkla knepen under rättegången mot Zinovjev. Stalin skrattade lite åt de som krävde att få se en massa skrivna dokument innan de gick med på att tro på en konspiration. Erfarna konspiratörer, konstaterade han, har sällan till vana att förvara sina dokument på ett öppet ställe.” Stalin väckte speciellt Feuchtwangers tilltro genom det faktum att han talade ”med sorg och bestörtning” om sin vänliga inställning till Radek, som trots det hade förrått honom.⁶

Den här gången lät de ”förklaringar” som ”Sovjetunionens vänner” av Feuchtwangers sort gav inte lika övertygande för den utländska opinionen som de hade gjort efter den första rättegången – i första hand därför att nu kunde hela världen höra Trotskijs egen röst när han avslöjade dem.

Lästips:

Feuchtwangers Sovjetresa, hans sammanträffande med Stalin, och boken *Moskva 1937* (tyskt original: *Moskau 1937*) behandlas utförligt i Karl Schlögel, *Terror och dröm* (Stockholm 2011), sid. 107-127 och sid. 159-162.

3 *Ibid*, s 91.

4 *Ibid*, s 104-105.

5 *Ibid*, s 103.

6 *Ibid*, s 86.